

A létige és a *megy* ige ragozásának kialakulása

JAKAB LÁSZLÓ

1. A magyar létige finnugor eredetű. A tő alapnyelvi alakja **bole-* lehetett (TESz., MSzFgrE., UEW.). Ennek szabályos folytatása nyelvünkben a *vol-* ~ *val-* szótő (*volt, volna, való*). A Halotti Beszédben levő *vogmuc* feltehetőleg még *o-* val hangzott. A tő első szótagjának magánhangzója a korai őmagyarban vált nyíltabbá. A nyíltabbá válás azonban nem ment végbe mindenütt, mert a *volt, volna* alakokban ma is él a zártabb magánhangzó, csak az *l-*s töben maradt meg az *o*, de ott is van kivétel. A magyar nyelv külön életében fejlődött ki a *vagy-* és a *van-* töváltózat. A ragozásban mindkettő csak kijelentő mód jelen időben fordul elő: *vagyok, vagy, van, vagyunk, vagytok, vannak*. A *van-* töből még nem régen főnévi igenév is keletkezett, amely csupán a *vanni van* kifejezésben él. A *gy-*s töből is született származék: *vagyogat, kivagyiság*.

Szavunknak tehát van egy *l-*re, egy *gy-*re és egy *n-*re végződő töve. Mára már tisztázódott az is, hogyan keletkezett a *gy-*s töváltózat az ősmagyar korban. Először az *l* palatalizálódott, majd a palatális *l'* affrikálódott, tehát $l > l' > \acute{l} > gy$ változás ment végbe (vö. TESz., UEW., E. ABAFFY 1991a: 115). Ez a folyamat más szavakban is megfigyelhető: *hol > hogy, il > ily > így, jel > jegy* stb. (TESz., MSzFgrE., E. ABAFFY 1991a: 115). BENKŐ LORÁND szerint az *ly > gy* változás „lényegében szórványos, de nyelvünkben hosszú időn keresztül ható tendencia volt” (1953: 34). Így jött létre a *vagyok, vagy, vagyon, vagyunk, vagytok, vagynak* ragozási sor. Az *n-*es töváltózat pedig a többes szám 3. személyből vonódott el. A *vagynak gy* eleme először depalatizálódott: *vadnak*, majd ebből teljes hasonulással létrejött a *vannak*. Ez utóbbiból vonták el a beszélők a *van* alakot feltehetőleg csak a 16. században (TESz., E. ABAFFY 1992: 122, MSzFgrE.). A *van* és a *vagyon* évszázadokon át egymás mellett élt, az utóbbi ma már régiesnek hat, de az irodalmi nyelvben és a nyelvjárásokban még megvan. A többes szám második személyű *vattok* ejtése az ősmagyar korban az egész nyelvterületen általános lehetett a kódexek adatai szerint (vö. E. ABAFFY 1992: 122).

A történeti nyelvtan szerint a magyar létige az ősmagyarban ugyanazon módokban és időkből volt használatos, mint bármely más ige (E. ABAFFY 1991a:

115, 1991b: 147). Azóta lett hiányos a ragozása. A felszólító módban alakkiegészüléssel a *lesz* megfelelő alakjait használjuk helyette (E. ABÁFFY 1992: 147–148). Ugyancsak a *lesz* helyettesíti a létige jövő idejét is (E. ABÁFFY 1991a: 115). Volt-e a *val-* ~ *vol-* töből alakuló felszólító mód? A fentiek szerint kellett lennie. Általában a *vajon* módosítószót is a létige felszólító módjából eredeztetik; *valjon* > *vallyon* > *vajjon* > *vajon* (TESz., E. ABÁFFY 1991a: 115). Ezt bizonyítják az ómagyar kor *l*, *ly* ~ *lly*-es adatai: *val'on* (GuaryK. 2, 7, 18), *walyon* (FestK. 401), *wallyon* (PéldK. 79). Hova lett ez a felszólító mód? Eltűnt, de miért?

A mai nyelvben határozói igeneve sincs a létigének, pedig az is volt. RÁCZ ENDRE mutat rá, hogy a 15. századi Müncheneri Kódexben előfordul a *valvád* és a *valvátok* személyragozott ige a létige és a *vall* ige származékként is, vagyis homonimák (1991). A *vall* igenevét idézi a kódex 27vb lapjáról: „baratom miré iopttel idè bè *nē valuad mènèkez ruhat*” (546), a létige igenevére pedig a forrás 87vb lapjáról: „mikèppèn te *fido valuad* kérz èn tollèm inod ki vagoç Jamariabèli nèmberi” (547) és a 18vb lapról: “Kèlkè kegoçnak nèzèti mikent bèzèlhèttec iokat *gonozoc valuatoc*” (548). A magyar nyelv történeti nyelvtana más kódexekből is hoz példát a létige határozói igenevére (vö. A. JÁSZÓ 1992: 442). De ez az igenév még Balassi korában is élt, legalábbis a költő palóc nyelvjárásában. Az Dobó Jakab éneke, Az már az idő vala kinyilatkozásban ellen szerzett ének című versében Cupidóról ezt írja: „Vaknak sem mondhatja őt senki igazán, Aki megkóstolta mérges nyilát magán, Sok szüvet nem lüne vétetlen, *vak valván*” (vö. KŐSZEGHY–SZABÓ szerk. 1986: 112). Előfordul ez a szó a Szép magyar komédiában is: „Hát immár mi hasznaért mondta Dienes énnékem, olyan *együgyű paraszt ember valván*, ha igaz nem volna? (1990. 30 1.). A *valván* jelentése ezeken a helyeken kétségtől 'lévén'. A kiejtésben ez az alak egybeesett a *vall* határozói igenevével, s nyilván a homonímia okozta, hogy azóta teljesen eltűnt nyelvünk-ből.

De eltűnt az *l*-es töből származó eredeti főnévi igenév is, helyette a *lenni*-t használjuk. A melléknévi igenevekből is csak a *való* maradt meg. Ezek miért haltak ki? A *volni* ~ *valni* főnévi igenévről SIMONYI ZSIGMOND két helyen is azt írja, hogy megvan a kódexekben (1881: 120; 1895: 273). Sajnos, nem mondja meg, hogy milyen forrásban található ilyen adat. Az eddig részletesen feldolgozott kódexekben (JókK., BécsiK., MünchK., AporK., BirkK., GuaryK.) nincs rá példa. A magyar nyelv történeti nyelvtana sem ismer ilyen adatot. Következtessük ki, hogyan hangozhattak a hiányzó igenevek az ómagyar korban! A *való* és a *valván* alapján feltételezhetjük, hogy a nyílt magánhangzós változathoz származtak. A főnévi igenév tehát **valani* ~ **valni*, a melléknévi igenevek pedig **valot(t)* és **valandó* alakúak lehettek. S ha figyelembe vesszük, hogy az *l* magánhangzók között geminálódhat, akkor egybeeshettek a *vall* megfelelő alakjaival. Tehát ezek eltűnését is a homonímia okozhatta.

A *volt*, *volta* alapján azt is feltételezhetjük, hogy a befejezett történéssű melléknévi igenév párhuzamosan a zártabb magánhangzós töből is létrejöhetett. Így az egyikben *a*, a másikban *o* volt. Hasonló jelenség van a *halott* és a *holt* igenevekben. Az ómagyar korban mindkettő szerepel helynevekben: *Halott-Mic* (1299: *Holuth Mych*, KMHsz. 131), *Holt-Ida* (1317: *Holt Ida*, uo.).

A *volt*, *volta* megmaradása érthető, mert a zártabb magánhangzójú töváltozatból jöttek létre. S annak egyik oka, hogy ezekben és a múlt idejű igealakokban (*voltam*, *voltál* stb.) megmaradt ez a töváltozat, a *vall* alakjaitól való elkülönülés lehetett. Ugyanez történt a feltételes módban (*volna* stb.). Ide is behatolt a *lenne*, de él továbbra is a *volna*. De mi lehet a magyarázata a *való* igenév és a *valék*, *valál*, *vala* stb. igealakok megmaradásának? Feltehetőleg az, hogy az előbbinek fontos, gyakran használt képzőszerű funkciója volt (*vmiből való dolog*), így a hátrazó alakú jelzőt formailag is jelzővé változtatta (vö. A. JÁSZÓ 1991: 330; 1992: 426). A *levő* is előfordult ilyen szerepben, de csak ritkán (uo.). Az utóbbiak 3. személye, a *vala* pedig gyakran használt segédigévé vált az ómagyar korban.

Hiányoznak a *val-* töből alakult igei és névszói származékok is. Különösen feltűnő a *-hat/-het* képzős ige és az *-ás/-és* képzős főnév hiánya. A **valhat* és a **valás* hiányának az oka ugyancsak a *vall* ige hasonló származékaitól való elkülönülés lehetett.

Fentebb feltettük a kérdést: hova lett a *vol-* ~ *val-* töből alakuló felszólító mód? A feltételes módhoz hasonlóan megmaradhatott volna. Az eddigi irodalom általában csak azt a tényt állapítja meg, hogy más lépett a helyébe. E. ABAFFY ERZSÉBET szerint „minthogy a felszólítás rendszerint a jövőre vonatkozik, elég korán, talán már az ősmagyar kor második felében átvehette a létigének ezt a szerepét a *lē-* ige felszólító módja. Ez az ige ugyanis rokon nyelveink tanúsága szerint a létezést és a valamivé válást egyaránt kifejezhetette. A *lēž*, *lēžěn* felszólító móddal tehát magától értetődően egészülhetett ki a **βal-* ige paradigmarendszere” (1991a: 115). De miért kellett kiegészülnie, amikor volt az igének felszólító módja? Feltehetőleg azért, amiért a szó fentebb említett alakjai is eltűntek. A *val+jon* felszólító mód egybeesett a *vall* azonos alakjával: *vall+jon*, a kiejtésben mindkettő *vallyon-*-nak hangzott. Az esetleges félreértések elkerülése végett kezdtek tehát helyettesíteni a *lesz* ige megfelelő módjával a *van* felszólító módú alakjait.

A *vall* a szláv eredetű *vádol* szóhasadással létrejött változata (SzlJsz., TESz., EWUng.). A *vádol* KNEIÉZSA szerint az óbolgárból került át a magyarba (SzlJsz.), tehát már az ősmagyar kor végén megvolt nyelvünkben. Az ómagyar korban igen gyakori, az Apor-kódexben több mint ötvenszer fordul elő: *vallonk* (72/8), *vallot* (113/21), *vallatok* (102/24) stb. (vö. JAKAB–KISS 1997).

Ahogy már fentebb láttuk a töváltozatok kialakulásának első fázisa az eredeti *vol-* ~ *val-* *l* hangjának a palatalizációja volt. Ezt senki nem vonja kétségbe. Ezzel

kapcsolatban azonban nem szoktak feltenni legalább két önként adódó kérdést. Az egyik: miért palatalizálódott az *l*, a másik: miért csak a kijelentő mód jelen időben ment végbe ez a változás? Meglehetősen szokatlan dolog az ilyen spontán palatalizáció, és ugyancsak feltűnő és magyarázatra szoruló dolog, hogy egy ige tövében csak egy adott helyzetben érvényesüljön, és sehol másutt nyoma se legyen.

BENKŐ LORÁND A magyar *ly* hang története című könyvében a mássalhangzó utáni magánhangzóval magyarázza a különböző hangok palatalizációját. Megalapítása szerint nemcsak a palatális, hanem a veláris hangok is indukálhatják a palatalizációt (vö. 1953: 45–47). Amint írja, „A magyarban a veláris magánhangzók palatalizáló volta különös ugyan, de mindenesetre *k i m u t a t h a t ó t é n y*” (i. m. 46). Ha el is fogadnánk, hogy a követő mély magánhangzó palatalizálta a létige tövének *l* hangját, még mindig ott marad a kérdés, miért csak a kijelentő mód jelen idejében? Igénkben BENKŐ szerint a palatalizáció „már a nyelvemlékes kor előtt megindult” (i. m. 47), még akkor tehát, amikor megvolt a tövéghangzó, így az *l* mindig magánhangzó előtt állt. Érthetetlen, miért csak az említett helyen ment végbe a változás. Mindezekből feltételezhetjük, hogy más lehet a palatalizálódás oka.

2. A továbbiakban tehát ezekre a kérdésekre kell választ keresnünk: miért palatalizálódott a *val-* *tő l*-je, és miért csak a kijelentő módban tapasztalható ez a jelenség? A kérdésekre a választ PAPP ISTVÁN elgondolása alapján kapjuk meg. PAPP ISTVÁN Unkarin kielen historia című könyvében (1968), a 2. személyű *vagy* és *mégy* igealakokról azt írta, hogy bennük azért van $\emptyset$ fokú rag, mert eredetileg a felszólító mód egyes szám 2. személyét fejezték ki. Szerinte a felszólító mód *-j* jele palatalizálta a *val-* *tő l* hangját, és az így létrejövő *val'*-ből keletkezett a *vagy*. Hasonlóképpen történt a másik szóban is, csak ebben az *n+j*-ből *ny*, majd ebből *gy* lett. A felszólító módot mint emocionális és hatásos kifejező formát a nagyobb hatás kedvéért használták a kijelentő módban. Az eredeti felszólító módra utal ezeknek az igéknek az *-n* ragos egyes szám 3. személyű *vagyon*, *megyen* alakja is (179). Tehát egy **valsjs > valjs > val' > vgy* változás történt a felszólító módban.

Ez a felfogás választ ad a *val-* végső mássalhangzójának palatalizációjára, tehát nincs szó a veláris magánhangzó jésítő hatásáról. És azért van csak a felszólító módból átértékelődött kijelentő mód jelen idejében *gy-s tő*, mert más módban s időben nem volt egy *j* elem, amely a változás folyamatát elindította volna. Azért nincs tehát felszólító módja a szónak, mert átértékelődött kijelentő móddá. Amikor már a *lesz* ige megfelelő alakját használták a *van* felszólító módjaként, ez a változás könnyen végbemehetett. Azért ragtalan a 2. személy, mert a felszólító módban az volt, és ezért van az ómagyar korban kizárólag *-n* ragos 3. személye a szónak. Bizonyos felszólító módú igealakok használatát

kijelentő módban napjainkban is tapasztalhatjuk. Ilyen jelenség például az úgynevezett *suksük-* és *szukszük-*ragozás.

3. Az ómagyar korban élt egy *vagy* 'vagyon' főnév. Az NySz. több példát is hoz a kódexekből: „az istent tizteli dragalatus kōuel es dragalatus *vağockal*”, „elragada ő *vağockat* auag ő iavokat” stb. Sőt ennek származékai is voltak: *vagyttalan* 'szegény', *vagyos* 'gazdag', *vagyamos* 'vagyonos'. Az utóbbi a *vagyon* ~ *vagyom* főnévből is származhatott. Például: „Itil'etek *vağtanlannak* es arvanak”, „magok gazdag, *vagyamos* embereknek tartassanak” (NySz.); *Wogus Vagyus* (OkI Sz.). Vajon hogy jött létre ez a *vagy* főnév? A TESz. több elképzelést is megemlít. Az egyik szerint a 3. személyű *vagy* igealak főnevesült, mint ahogy ez az *éljen*, *nincsen* esetében alkalmilag megtörténhet. A másik szerint a létige 3. személyével azonos, esetleg nomenverbum, vagy másodlagos fejlemény. A probléma csak az, hogy az igének, amint a fentebbiekben kiderült, 3. személyű *vagy* alakja nem volt. Szerintem a *vagy* a *vagyon* főnévből keletkezett a valamilyen végződésnek vélt *-on* elhagyásával.

4. A *megy* ige ősi finnugor eredetű szó. Alapalakja **mene-* lehetett. A TESz.-ben azt olvassuk, hogy a töben *n > ny > gy* változás ment végbe. Hogy mi okozta ezt a változást, arról nem ír.

A mai magyar nyelvben az igének a következő tövei vannak: *megy-*, *men-*, *med-*, *me-*, *mé-*. A *megy-* csak a kijelentő mód jelen idejében fordul elő, de ott sem minden személyben: *megyek*, *mégy*, *megy*, *megyünk*, *mentek*, *mennek*. A többi módban, időben és személyben egyaránt az eredeti *men-* változat él: *ment*, *menne*, *menjen* stb. A *me-* ható igében szerepel: *mehet*. A régiségben megvolt még az *-and/-end* jeles jövő időben: *me-end*, de itt kiegészült a *j* hiátustöltővel: *meiend* (vö. TESz.). A *med-* tő a többes szám 3. személyű *mednek* alakban található. Erre a Jókai-kódexben van öt adat, tehát a kódex nyelvjárásában kétségkívül még élt: „*mednek* alamÿfnaert” (82/13), „*mednek* aytorul aytora” (85/5), „*bel mednek* vr ÿstennek ewrewmebe vygaduan es ewrewluen” (115/5), „*vala houa mednekuala*” (20/10), „*mend* fegÿuerkeduen *mednek vala*” (146/17) (vö. JAKAB 2002). Máshol azonban nincs nyoma sem a régiségben, sem a nyelvjárásokban (vö. NySz., ÚMTsz.).

Hogyan jöttek létre ezek a tőváltozatok? Amint fentebb idéztük, PAPP ISTVÁN a *mégy* kijelentő mód jelen idő egyes szám 2. személyű alakot, azaz a szó *gy-s* tövét a felszólító módból magyarázza. A *med-*, *me-* változatokat nem említi. Az utóbbiról a TESz. annyit közöl, hogy a szóvégi mássalhangzó bizonyos helyzetekben eltűnt.

PAPP ISTVÁN tehát a felszólító módból vezeti le a kijelentő mód alakjait. Az ige eredeti felszólító módja azonban a mai napig megvan: *menjek*, *menj*, *menjen*, *menjünk*, *menjetek*, *menjenek*. Ezért valószínű, hogy az átértékelődés nem az egész magyar nyelvterületen ment végbe, hanem csak egyes nyelvjárásokban. A

kijelentő móddá alakult változat is teljes sort alkothatt, tehát a többes szám 2. és 3. személyben is megvolt a gy-s változat: *megyek, mégy, megyen, megyünk, *megytek, *megynek*. Ezt igazolja a *mednek*, amely a **megynek*-ből depalatalizálódott. A *med-* tö kialakulását tehát ezzel magyarázhatjuk.

Amint már említettük, a *me-* tö az *me-end* jövő idejű alakban és a ható igében fordul elő: *mehet*. Erről a töről a TESz., csupán annyit közöl tehát, hogy a szóvégi helyzetekben az *n* eltűnt. Szerintünk analogikus fejlődésről van szó. A *lesz, tesz, vesz* igék mintájára történt. A *leend, teend, veend*, hatására a *menend*-ből *meend*, a *lehet, tehet, vehet* hatására pedig a *menhet*-ből *mehet* alakult. S miért éppen ezek az igék szolgálhattak mintául? Azért, mert ezeknek más hasonló alakjai is vannak: *légy, tégy – mégy, legyen, tegyen – megyen* stb.

Nemcsak a *lesz, tesz, vesz* igék hatottak a *megy* alakulására, ez fordítva is megtörtént. A *megyen ~ mégyen* mintájára jött létre az *-n* ragos *leszen ~ léssen, ö-ző* nyelvjárásban *leszön ~ lészön, teszen ~ téssen, veszen*. Majd a *veszen* adott mintát a hasonló hangzású *viszen, hiszen* létrejöttének (vö. ÚMTsz.).

5. A továbbiakban arra kell választ keresnünk, miért tűnt el többes szám 2. személyben a gy-s töből alakult változat. A 2. személyű **megytek* a kiejtésben *metrytek*-nek hangzott. Egy ilyen meglehetősen sajátosan hangzó elég ritka szóalak hasonult a *mednek*-ből létrejött *mennek* hatására *mentek*-ké.

6. A két egymás mellett élő *menek* és *megyek* kontaminációjából keletkezett a *mengyek*. De van a nyelvjárásokban *mengyünk, menygyünk* is (vö. ÚMTsz.). A jelenségre már a 16. századból is tudunk idézni példát: *Komám uram előbb megyen haza nálamnál* (Thurzó 1: 216).

7. A *megyek, mégy, megyen, megyünk, mentek, mennek* ragozási sor kialakulása után újabb analogikus változások történtek. Az egyes szám 2. személyű hosszú magánhangzós *mégy* hatására az 1. és a 3. személyben is jelentkeztek az *é-s* alakok: *mégyek, mégyen*, sőt a többes szám 2. személyre is találunk példát az ÚMTsz.-ban: *métytek*. A *mégy* elindított más analogikus fejlődést is. Hatására az 1. és a 3. személyben is létrejött az egy szótagú *mék* és *mén*. Érdekes alakkeveredés is történt egyes szám 2. személyben: *mégysz* és *ménsz, ménc* (vö. ÚMTsz.). A *mensz*-ből átkerült az *-sz* rag a *mégy*-hez, és innen a hosszú magánhangzó a *mensz*-be.

8. Az egyes szám 3. személyű *megyen* a mai napig él nyelvünkben, de egyre inkább régiesnek, nyelvjárásiinak érezzük, és a *megy* változatot használjuk. A *megyen* a 2. személyű *mégy-gyel* együtt megvan a Jókai-kódexben: *mégy* (33/6), *megyen* (133/8). A Guary-kódexben *megyön* van: *még n* (10/8, 33/10, 121/22), *még n vala* (54/17). Mikor jelenik meg a *megy* 3. személyben? Balassi Bálint *megyen, mégyen* alakokat használt írásaiban (vö. BalSz.). A 17. században már megvolt a *megyen* mellett, a Zrínyi szótárban találunk rá példát:

„Ferhat megy sietve, s Delimánt találja, Cumillával együtt szép Fejérvárába” (BEKE 2004).

9. A fentiekben PAPP ISTVÁN felismerése alapján bizonyítottuk, hogy a magyar nyelv két ősi igéjének ragozási rendszerében valóban a felszólító módú alakjaiknak az átértékelődésével indult meg az alaktani változások egész sora. Láthattuk, hogy ha a nyelvi rendszerben valamilyen változás történik, az milyen szerteágazó következményeket von maga után. Izgalmas munka volt ezeket az összefüggéseket feltárni.

Források

- AporK. = SZABÓ DÉNES szerk., *Apor-kódex*. Codices Hungarici 2. Kolozsvár, Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Magyarságtudományi Intézet, 1942.
- BécsiK. = MÉSZÖLY GEDEON szerk., *Bécsi codex. Új nyelvemléktár 1*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1916.
- BirkK. = PUSZTAI ISTVÁN szerk., *Birk-kódex*. Codices Hungarici 5. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1960.
- FestK. = N. ABAFFY CSILLA szerk., *Festetics-kódex. 1494 előtt*. Régi magyar kódexek 20. Budapest, Argumentum, 1996.
- GuaryK. = SZABÓ DÉNES szerk., *Guray-kódex*. Codices Hungarici 3. Kolozsvár, Magyar Tudományos Akadémia, 1944.
- Gyarmati Balassi Bálint, *Szép magyar komédia*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1990.
- JókK. = P. BALÁZS JÁNOS–NÉGYESI MÁRIA szerk., *Jókai-kódex. XIV–XV. század*. Codices Hungarici 8. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1981.
- KÖSZEGHY PÉTER–SZABÓ GÉZA szerk. 1986. *Gyarmati Balassi Bálint énekei*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1986.
- MünchK. = KÁROLY SÁNDOR szerk., *Codices Hungarici 9. Müncheni-kódex*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1965.
- PéldK. = BOGNÁR ANDRÁS–LEVÁRDY FERENC szerk., *Példák Könyve. 1510*. Codices Hungarici 4. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1960.
- Thurzó = *Bethlenfalvi gróf Thurzó György levelei nejéhez Czobor-Szent-Mihályi Czobor Erzsébethez 1–2*. Közrebocsátja: id. gr. Zichy Edmund. Atheneum, 1876.

Irodalom

- E. ABAFFY ERZSÉBET 1991a. Az igemód- és igeidő-rendszer. In: BENKŐ LORÁND szerk., *A magyar nyelv történeti nyelvtana 1. A korai ómagyar kor és előzményei*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 104–121.
- E. ABAFFY ERZSÉBET 1991b. Az igei személyragozás. In: BENKŐ LORÁND szerk., *A magyar nyelv történeti nyelvtana 1. A korai ómagyar kor és előzményei*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 122–159.

- E. ABAFFY ERZSÉBET 1992. Az igemód- és igeidő-rendszer. In: BENKŐ LORÁND szerk., *A magyar nyelv történeti nyelvtana 2/1. A kései ómagyar kor. Morfematika*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 120–183.
- BalSz. = JAKAB LÁSZLÓ–BÖLCSKEI ANDRÁS 2000. *Balassi-szótár*. Debrecen.
- BEKE JÓZSEF szerk., *Zrínyi szótár. Zrínyi Miklós életművének magyar szókészlete*. Budapest, Argumentum, 2004.
- BENKŐ LORÁND 1953. *A magyar ly hang története*. Nyelvtudományi Értekezések 1. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- EWUng. = BENKŐ LORÁND főszerk., *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen 1–2*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1993–1995.
- JAKAB LÁSZLÓ 2002. *A Jókai-kódex mint nyelvi emlék*. Debrecen,
- JAKAB LÁSZLÓ–KISS ANTAL 1997. *Az Apor-kódex ábécérendes adattára*. Debrecen.
- A. JÁSZÓ ANNA 1991. Az igenevek. In: BENKŐ LORÁND szerk., *A magyar nyelv történeti nyelvtana 1. A korai ómagyar kor és előzményei*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 319–352.
- A. JÁSZÓ ANNA 1992. Az igenevek. In: BENKŐ LORÁND szerk., *A magyar nyelv történeti nyelvtana 2/1. A kései ómagyar kor. Morfematika*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 411–454.
- KMHsz. = HOFFMANN ISTVÁN szerk., *Korai magyar helynévszótár. 1000–1350. 1. Abaúj–Csongrád vármegye*. A Magyar Névtudományi Kiadványai 10. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék, 2005.
- MSzFgrE. = LAKÓ GYÖRGY főszerk., *A magyar szókészlet finnugor elemei. Etimológiai szótár 1–3*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967–1978.
- NySz. = SZARVAS GÁBOR–SIMONYI ZSIGMOND, *Magyar nyelvtörténeti szótár 1–3*. Budapest, 1890–1893.
- OKSz. = SZAMOTA ISTVÁN–ZOLNAI GYULA, *Magyar Oklevél-szótár. Pótlék a Magyar nyelvtörténeti szótárhoz*. Budapest, 1902–1906.
- PAPP ISTVÁN 1968. *Unkarin kielen historia*. Tietolipas 54. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RÁCZ ENDRE 1991. Valvád, valvátok. In: HAJDÚ MIHÁLY–KISS JENŐ szerk., *Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára*. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem. 546–550.
- SIMONYI ZSIGMOND 1881. *A magyar kötőszók*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- SIMONYI ZSIGMOND 1895. *Tüzetes magyar nyelvtan történeti alapon 1. Magyar hangtan és alaktan*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- SzlJsz. = KNIEZSA ISTVÁN, *A magyar nyelv szláv jövevényszavai 1/1–2*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1955.
- TESz. = BENKŐ LORÁND főszerk., *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 1–4*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967–1984.
- UEW. = RÉDEI KÁROLY, *Uralisches Etymologisches Wörterbuch 1–7*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1986–1988.

ÚMTsz. = B. LÖRINCZY ÉVA főszerk., *Új magyar tájszótár 1–5*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979–2010.

The evolutions of the verb paradigm for the copula and the verb *megy*

The Hungarian copula is of Finno-Ugric origin. The proto-language form was probably **βole-*. The *vol-* ~ *val-* stem forms found in our language are its regular descendants. The form *vagy-*, appeared in the Old Hungarian, while the form *van-* in the Modern Hungarian phase. Within the verb paradigm, they both exist only in the declarative mood. The derivatives of the form *val-* in some cases coincided with the relevant forms of the verb *vall*, which is of Slavic origin. This is how the copula paradigm became incomplete. For example, it has no imperative form; the latter is substituted for by the verb *lesz*. Another conspicuous fact is that the second person, singular form of the word is not inflected: *vagy*. This is a feature it shares with another verb of Finno-Ugric origin, *megy* [Hungarian 'go'], the corresponding form of which is *mégy*. The original word stem was probably **mene-*. The reason why we see a $\emptyset$ affix is that the originally expressed form was second person singular, in the imperative mood. That is, the stems *vagy* and *megy* both appeared in the imperative mood. Today, the word *megy* has additional stem forms, such as *megy-*, *me-*, *mé-*. In Old Hungarian, the third person plural form included yet another stem form, *med-*. The irregularity of these two verb paradigms is caused by the fact that the original imperative mood forms moved into the declarative mood.

Keywords: historical linguistics, verb paradigm, copula